

BIBLIOGRAFSKA OPREMLJENOST I DOSTUPNOST ČLANAKA U HRVATSKIM ZNANSTVENIM ČASOPISIMA

BIBLIOGRAPHIC DATA AND THE ACCESSIBILITY OF RESEARCH PAPERS IN CROATIAN SCIENTIFIC JOURNALS

Ivana Hebrang Grgić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za informacijske znanosti

Katedra za bibliotekarstvo

ivana.grgic@ffzg.hr

UDK / UDC 001:050(497.5)

Istraživanje / Research paper

Primljeno / Received: 15. 1. 2007.

Sažetak

Provedeno je istraživanje dostupnosti članaka u hrvatskim znanstvenim časopisima koje je podijeljeno u dva dijela. U prvom su istraženi identifikacijski bibliografski podaci koji se objavljuju uz kategorizirane članke u tiskanim izdanjima hrvatskih znanstvenih časopisa radi njihove bolje dostupnosti. Na promatranom uzorku utvrđeno je objavljivanje (ili neobjavljivanje) sljedećih podataka: naslova, imena autora, ustanove u kojoj je autor zaposlen/kontakt adresa autora, UDK članka/časopisa, tekućeg naslova, datuma primitka članka u uredništvo/datuma prihvaćanja članka, kategorije članka. Drugi dio istraživanja odnosi se na mrežni oblik istoga časopisnog uzorka. Analizirani su mrežno dostupni podaci o znanstvenim člancima/časopisima. Istraživanje je provedeno na uzorku časopisa iz 2002. i 2005. godine. Uočen je porast količine objavljenih identifikacijskih podataka uz članke u hrvatskim znanstvenim časopisima u tiskanom izdanju. Isto je tako uočen porast broja mrežno dostupnih hrvatskih znanstvenih članaka/časopisa.

Ključne riječi: identifikacijski podaci, dostupnost članaka, hrvatski znanstveni časopisi

Summary

A research was made about the accessibility of research papers in Croatian scientific journals. The first part of the research was dealing with bibliographic data published with categorized papers in printed scientific journals in Croatia in order to make them more accessible. Publishing of the following data was analyzed: title, author's name, institution/author's address, UDC, current title, dates of receiving and acceptance by the edito-

rial department, and paper category. Second part of the research is about web versions of the same journals, and it was carried out in 2002 and 2005. Quantity of bibliographic data in printed scientific journals increased during the observed period. Quantity of journals accessible on the web increased also.

Keywords: identification data, research paper accessibility, Croatian scientific journal

Uvod

Zbog potrebe znanstvenika za razmjenu znanja i informacija, u 17. stoljeću počinju izlaziti prvi znanstveni časopisi.¹ Razvojem znanosti i tehnologije tijekom stoljeća oni će se razvijati čuvajući svoju ulogu temeljnog sredstva formalne znanstvene komunikacije. Znanstvena produkcija iz godine u godinu raste, a znanstvenici kao korisnici znanstvenih informacija moraju moći brzo, jednostavno i jednoznačno pronaći svaki potreban članak kako bi mogli stvarati što kvalitetnije nove znanstvene informacije. Uz to, znanstvene publikacije oduvijek su bile osnovni izvor podataka za vrednovanje znanstvenoistraživačkog rada.

Kako bi znanstveni časopisi zadovoljili potrebe znanstvenika, uredništva časopisa osiguravaju im mogućnost identifikacije pojedinih članaka navodeći uz njih neophodne identifikacijske elemente. Na temelju višestoljetnog iskustva s objavljivanjem znanstvenih informacija, nastale su međunarodne i nacionalne preporuke i norme kojima se nastoji ujednačiti način uređivanja i oblikovanja znanstvenih časopisa.^{2,3} Uredništva ih u većoj ili manjoj mjeri prihvaćaju kako bi svoj časopis učinila dostupnijim i relevantnim unutar znanstvene zajednice.

U posljednjih tridesetak godina dogodile su se velike promjene u izdavaštvu znanstvenih časopisa. Krajem osamdesetih i tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća izdavaštvo znanstvenih časopisa u cijelom je svijetu doživjelo veliku krizu. Profitabilni izdavači povećavali su cijenu časopisa, pogotovo onih kvalitetnih, a znanstvenici su sve teže dolazili do potrebnih znanstvenih informacija.⁴ Rješenje krize donijela je pojava elektroničkog izdavaštva uslijed čega su znanstvene informacije postale dostupnije nego ikada ranije.^{5,6,7}

¹ Kronick, D. A. A history of scientific & technical periodicals : the origins and development of the scientific and technical press 1665-1790. Metuchen, N. J. : The Scarecrow Press, 1976.

² UNESCO. Upute za pripremu naučnih radova za objavljivanje. // Informatologia Jugoslavica 3, 1/4(1971), 111-127.

³ Upute za uređivanje i oblikovanje časopisa Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa [citirano: 2007-04-12]. Dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2141>

⁴ Bot, M.; J. Burgemeester; H. Roes. Costing model for publishing an electronic journal : general model and a case study [citirano: 2006-11-12]. Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/november98/11roes.html>

⁵ Eisenberg, D. The electronic journal. // Journal of scholarly publishing 20, 1(1988).

⁶ Harnad, S. Scholarly journals at the crossroads : a subversive proposal for electronic publishing [citirano: 2006-11-12]. Dostupno na: <http://www.arl.org/scomm/subversive/toc.html>

⁷ Ginsparg, P. Creating a global knowledge network [citirano: 2006-11-12]. Dostupno na: <http://arxiv.org/blurp/pg01unesco.html>

Međutim, ako govorimo o hrvatskome znanstvenom izdavaštvu, kriza nije bila jednaka svjetskoj. Hrvatska je znanstvena zajednica mala, a izdavači hrvatskih znanstvenih časopisa uglavnom su neprofitabilne znanstvene udruge ili ustanove. Knjižnicama i pojedincima ne predstavlja problem nabava tiskanih inačica hrvatskih znanstvenih časopisa jer njihove cijene nisu previsoke. Tiskani je časopis danas u Hrvatskoj glavni izvor znanstvenih informacija hrvatskim znanstvenicima. Unatoč tome, uredništva hrvatskih časopisa nastoje ići ukorak s međunarodnom znanstvenom zajednicom objavljujući sve veći broj znanstvenih članaka u elektroničkom obliku.

Cilj i metodologija istraživanja

Provedeno je istraživanje na uzorku hrvatskih znanstvenih časopisa. Glavni je cilj istraživanja bio utvrditi promjene koje su nastale u uređivanju časopisa u razdoblju od 2002. do 2005. godine u odnosu na njihovu dostupnost. Prikupljeni su podaci o opremljenosti kategoriziranih članaka⁸ u hrvatskim znanstvenim časopisima osnovnim sastavnim elementima za njihovu bibliografsku identifikaciju. Dobiveni podaci uspoređeni su s jednim dijelom istraživanja koje je od 1978. do 1984. godine proveo T. Šercar.⁹ Zbog relevantnosti usporedbe, promatrani elementi isti su kao i elementi koje je u ranijem istraživanju promatrao T. Šercar.

Uvidom u sveščice objavljene u navedenim godinama promatrani su svi kategorizirani članci u časopisima iz uzorka te su prikupljeni podaci o objavljivanju ili neobjavljivanju sljedećih elemenata uz članak: 1. ime autora; 2. naslov članka; 3. ustanova u kojoj je autor zaposlen; 4. kontakt adresa autora; 5. kategorija članka; 6. UDK članka (i/ili časopisa); 7. datum primitka članka u uredništvo; 8. datum prihvaćanja članka; 9. tekući naslov (je li potpun ili nepotpun).

Ime autora (svih, ukoliko ih ima više) i naslov članka najosnovniji su identifikacijski elementi članka. Za očekivati je da će ti podaci biti zastupljeni u svim promatranim člancima.¹⁰

Objavljivanje podatka o ustanovi u kojoj je autor zaposlen značajno je iz dva osnovna razloga. Pretpostavlja se da je znanstveni ugled ustanove povezan s kvalitetom članka. Podatak o ustanovi važan je i zbog lakšeg kontakta s autorom ukoliko uz članak nije posebno navedena kontakt adresa.

Kategoriju članka određuju recenzenti, najčešće u dogovoru s autorom i uredništvom. Kategorizacija se provodi u skladu s međunarodnim normama i preporu-

⁸ Pod pojmom kategorizirani članak razumijevaju se svi oni članci kojima je dodijeljena kategorija izvornoga znanstvenog rada, stručnog rada, istraživačkog rada, prethodnog priopćenja ili preglednog rada.

⁹ Šercar, T. Komunikacijska filozofija znanstvenih časopisa. Zagreb : Globus, 1988. Str. 172-189.

¹⁰ Garfield, E. Is your journal "up front" with your address : or the saga of the incomplete address, part 1 [citirano: 2006-11-12]. Dostupno na: <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/v6p338y1983.pdf>

kama. Objavljivanje kategorije članka uza sam članak olakšava razlikovanje od ostalih, nekategoriziranih, priloga u časopisu.

Klasifikacijska oznaka članka od posebne je koristi za poslovanje knjižnica – od nabave i smještaja do pretraživanja baza podataka. Postoje različite klasifikacijske sheme. Ovdje je promatrana UDK oznaka zbog pretpostavke da je primjenjuju svi časopisi kao i zbog činjenice da se upravo ona koristi u hrvatskim knjižnicama.

Datum primitka članka u uredništvo i datum prihvaćanja članka za objavljivanje korisno je objavljivati iz više razloga. Prvi je i najvažniji utvrđivanje prvenstva u objavljivanju informacija i utvrđivanje prava na intelektualno vlasništvo. Drugi je razlog zaštita autora i uredništva od negativne kritike ukoliko su neki stavovi ili podaci iz članka u međuvremenu znanstveno opovrgnuti. Treći je razlog objavljivanja datuma etičke prirode – uredništva časopisa trebala bi objavljivati članke prema vremenskom slijedu njihova pristizanja u uredništvo. Datumi primitka i prihvaćanja članka također svjedoče o recenzentskom postupku tijekom kojega je rad eventualno promijenjen kako bi nastala konačna inačica.

Tekući naslov tiska se na svakoj stranici periodičke publikacije, a sadrži podatke nužne za brzu identifikaciju. Tekući naslov može biti na bilo kojem mjestu, ali uvijek na istom na svakoj stranici. Potpuni tekući naslov sastoji se od naslova časopisa (može i skraćenog), datuma (dan, mjesec i godina, ili samo godina izlaženja), broja sveska, broja sveščića, naslova članka (može i skraćeni), imena autora ili prvog autora, a ako je moguće i broja stranica koje obuhvaća članak. Tekući je naslov nepotpun ukoliko nema dovoljno podataka za jednoznačnu identifikaciju članka.

U vrijeme istraživanja koje je proveo T. Šercar nije postojalo elektroničko izdavaštvo. Iako je hrvatsko elektroničko znanstveno izdavaštvo danas tek u začetima, u radu će biti analizirane i elektroničke inačice časopisa iz uzorka. Cilj je te analize utvrditi porast količine podataka koji su o istim znanstvenim časopisima dostupni u mrežnoj sredini za godine 2002. i 2005. Promatrat će se jesu li mrežno dostupni: 1. sadržaji pojedinih sveščića; 2. sažeci članaka i 3. potpuni tekstovi članaka.

Prikupljeni podaci uneseni su u tablice i analizirani u programu Microsoft Excel.

Odabir uzorka

Za odabir uzorka postavljena su dva kriterija:

1. da časopis ima oznaku ISSN te je dostupan u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu; i
2. da časopis referira u najmanje jednoj međunarodnoj sekundarnoj ili tercijarnoj publikaciji i/ili da ima međunarodnu recenziju i/ili međunarodni uređivački odbor.

Prvi kriterij temelji se na obveznom primjerku i upotrijebljen je kako bi istraživanjem bili obuhvaćeni svi znanstveni časopisi.

Drugi je kriterij postavljen kako bi se časopisima u uzorku osigurala kvaliteta prema mjerilima međunarodne znanstvene zajednice. Pri tome je pretpostavljeno da recenzirani znanstveni časopisi koji se referiraju u međunarodnoj sekundarnoj publikaciji i/ili imaju međunarodnu recenziju i/ili međunarodni uređivački odbor, zadovoljavaju visoke kriterije kvalitete, a informacije koje se u njima objavljuju pouzdane su i od važnosti ne samo za hrvatsku, nego i za svjetsku znanstvenu zajednicu.

Pregledavajući časopise koji zadovoljavaju navedene kriterije, za 2002. godinu je pronađeno ukupno 70 časopisa (popis u Prilogu). Zbog longitudinalnosti istraživanja bilo je za očekivati da će doći do smanjivanja broja časopisa u uzorku tako da su do kraja godine 2005. dva časopisa prestala izlaziti ili niti jedan sveščić za 2005. godinu nije objavljen do ožujka 2006. godine kada je provedeno istraživanje.¹¹ Veliki vremenski odmak od istraživanja koje je proveo T. Šercar razlog je različitosti uzorka.

Analiza rezultata iz tiskanih časopisa

Rezultati istraživanja iz 2002. i 2005. godine

Ime autora (svih, ukoliko ih ima više) i naslov članka objavljuju svi časopisi uza sve članke u obje promatrane godine.

Naziv ustanove u kojoj je autor zaposlen u 2002. godini navodi 90 posto časopisa, a u 2005. godini 96,83 posto. Kontakt adresu autora navodi 52,86 posto časopisa iz 2002. godine, a 66,67 posto časopisa iz 2005. godine. Kontakt adresa sve se češće navodi zbog što lakše komunikacije s autorom. Ranijih godina, kada upotreba interneta nije bila raširena, smatralo se da je adresa ustanove dovoljna za kontakt. Danas je komunikacija brža i jednostavnija elektroničkom poštom pa se elektronička adresa često navodi kao kontakt adresa. Podatak o ustanovi i dalje se navodi zbog pretpostavke o povezanosti ugleda ustanove s kvalitetom članka.

Kategoriju članka 2002. godine uz članak objavljuje 88,57 posto časopisa, dok urednici ostalih 11,34 posto časopisa kategorije navode samo u sadržaju pojedinog sveščića časopisa. U 2005. godini u 90,48 posto časopisa kategorija se navodi uz članak, a 9,52 posto u sadržaju sveščića.

UDK oznaku članka u 2002. godini navodi 48,57 posto časopisa, a UDK oznaku časopisa uz članak 28,57 posto časopisa. Ukupno 77,14 posto časopisa iz 2002. godine uz članak navodi UDK oznaku članka ili časopisa. U 2005. godini 80,95 posto časopisa navodi UDK oznaku članka, a niti jedan UDK oznaku časopisa. Češće objavljivanje klasifikacijske oznake članka učinilo je suvišnim objavljivanje klasifikacijske oznake časopisa. Očito je za poslovanje knjižnica i pretraživanje baza podataka važnija postala sastavnica (tj. članak) od samog časopisa. Razlog tome možemo tražiti u tehnološkom napretku na području pretraživanja informacija kao i u mogućnosti objavljivanja članaka u elektroničkom obliku.

¹¹ Pravni vjesnik i Časopis za suvremenu povijest.

U 2002. godini datum primitka članka u uredništvo objavljivalo je 64,29 posto časopisa, a u 2005. godini broj je porastao na 76,19 posto. Datum prihvaćanja članka za objavljivanje u 2002. godini objavljivalo je 40 posto časopisa, a u 2005. godini 49,21 posto. Bez ijednog datuma u 2002. godini bilo je 34,3 posto časopisa, a u 2005. godini 22,22 posto časopisa.

Tekući naslov u 2002. godini ima 97,14 posto časopisa, a u 2005. godini imaju ga svi časopisi. Potpune tekuće naslove u 2002. godini ima 87,14 posto hrvatskih znanstvenih časopisa, a u 2005. godini potpune tekuće naslove ima 95,24 posto časopisa (Grafikon 1).

Usporedba s rezultatima istraživanja iz 1978. i 1984. godine

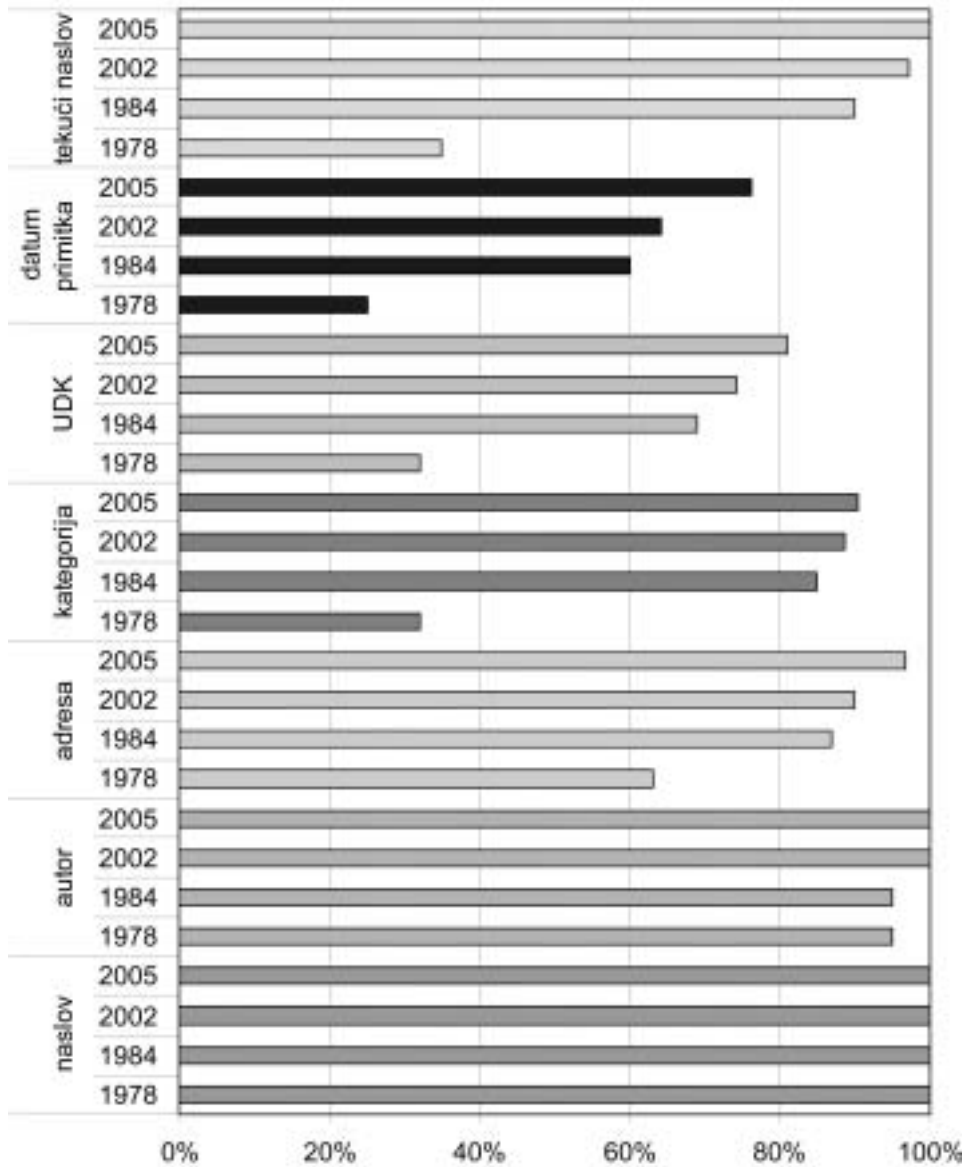
U godinama 1978. i 1984. ime autora uz članak nije objavljivalo 5 posto časopisa. Adresa ustanove u kojoj je autor zaposlen 1978. godine navodila se u 62 posto časopisa, 1984. u 88 posto časopisa, u 2002. u 90 posto časopisa, a u 2005. u 96,83 posto časopisa. Kategorija članka 1978. godine navodila se u 32 posto časopisa, 1984. godine u 85 posto časopisa, 2002. u 88,57 posto časopisa, a u 2005. u 90,48 posto časopisa. Oznaku UDK uz članke objavljivalo je 1978. godine 32 posto časopisa, 1984. godine 70 posto, a 2002. godine 75 posto, dok je 2005. godine ima 80,95 posto časopisa. Datum primitka članka objavljivalo je 1978. godine 20 posto časopisa, 1984. godine 60 posto, 2002. godine 65 posto, a 2005. godine 76,19 posto časopisa. Tekuće naslove na stranicama časopisa 1978. godine objavljivalo je 35 posto časopisa, 1984. godine 90 posto, 2002. godine 98 posto, a 2005. godine svi časopisi imaju tekući naslov (Grafikon 1).

Uspoređujući rezultate istraživanja o podacima uz članke koji se objavljuju 1978. i 1984. s onima iz 2002. i 2005. godine, uočavamo znatne promjene u uređivačkoj politici znanstvenih časopisa koja je rezultat razvoja znanosti i znanstvene komunikacije. Pozitivne se promjene uočavaju i u razdoblju od 2002. do 2005. godine.

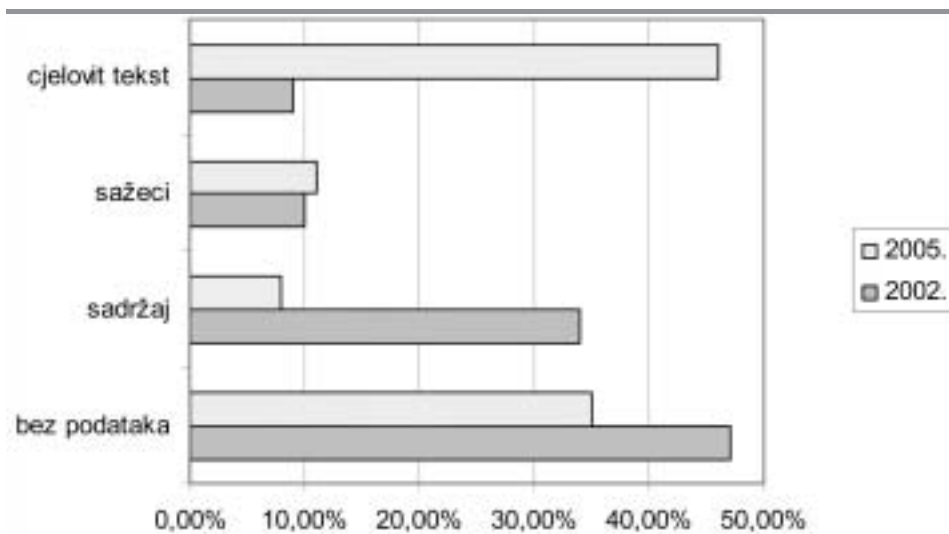
Analiza rezultata mrežnih inačica časopisa

Promatrane su mrežne inačice časopisa iz uzorka u godinama 2002. i 2005. i uočen je porast količine mrežno dostupnih podataka u tim časopisima. Godine 2002. bilo je 47 posto časopisa koji nisu bili dostupni u elektroničkom obliku dok je 2005. godine 35 posto takvih časopisa. Sadržaj pojedinih brojeva časopisa 2002. godine objavljivalo je 34 posto časopisa, a 2005. godine 8 posto časopisa. Sažetke članaka 2002. godine objavljivalo je 10 posto časopisa, a 2005. godine 11 posto. Cjelovite tekstove članaka 2002. godine objavljivalo je 9 posto časopisa, a 2005. godine 46 posto časopisa (Grafikon 2).

Važno je napomenuti da niti jedan časopis nije prestao izlaziti u tiskanom obliku, a nastavio izlaziti isključivo kao elektronički časopis. Časopisi iz uzorka koji imaju i mrežne inačice nisu elektronički časopisi, već na mreži objavljuju pdf-inačicu identičnu tiskanoj.

Grafikon 1. Učestalost objavljivanja podataka uz članke u hrvatskim znanstvenim časopisima u 1978. i 1984. godini (prema Šercar, T. Komunikacijska filozofija znanstvenih časopisa) i podataka u 2002. i 2005. godini.

Grafikon 2. Količina podataka objavljenih na mrežnim stranicama hrvatskih znanstvenih časopisa 2002. i 2005. godine.

Zaključak

Uočen je porast količine podataka koji se objavljuju uz članke u hrvatskim znanstvenim časopisima u 2005. u odnosu na 2002. godinu. Također je uočen kvantitativni porast istih elemenata objavljenih uz članke u odnosu na istraživanja iz 1978. i 1984. godine.

Između 2002. i 2005. godine došlo je do velike promjene u mrežnoj dostupnosti promatranih znanstvenih časopisa. Velik broj članaka postao je mrežno dostupan, a znatno se smanjio broj časopisa koji na internetu ne objavljuju nikakve podatke.

Rezultati istraživanja govore o znatnom napretku u uređivanju hrvatskih znanstvenih časopisa u promatranom razdoblju. Uredništva su uočila važnost objavljivanja određenih identifikacijskih elemenata uz članke, kao i potrebu njihova što jednoznačnijeg identificiranja u svrhu ubrzavanja i olakšavanja protoka znanja i informacija. Neke od promjena zahtijevaju više posla za uredništvo, ali su vrijedne truda jer rezultiraju većom, bržom i lakšom dostupnošću pojedinih članaka.

Dostupnost znanstvenih informacija preduvjet je za nesmetan razvoj hrvatske i svjetske znanosti. Istraživanje je pokazalo da se taj preduvjet, kada su u pitanju hrvatski znanstveni časopisi, iz godine u godinu sve bolje ispunjava.

LITERATURA

- Bot, M.; J. Burgemeester; H. Roes. Costing model for publishing an electronic journal : general model and a case study [citirano: 2006-11-12]. Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/november98/11roes.html>
- Eisenberg, D. The electronic journal. // Journal of scholarly publishing 20, 1(1988)
- Garfield, E. Is your journal "up front" with your address : or the saga of the incomplete address, part 1 [citirano: 2006-11-12]. Dostupno na: <http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/v6p338y1983.pdf>
- Ginsparg, P. Creating a global knowledge network [citirano: 2006-11-12]. Dostupno na: <http://arxiv.org/blurbs/pg01unesco.html>
- Harnad, S. Scholarly journals at the crossroads : a subversive proposal for electronic publishing [citirano: 2006-11-12]. Dostupno na: <http://www.arl.org/scomm/subversive/toc.html>
- Kronick, D. A. A history of scientific & technical periodicals : the origins and development of the scientific and technical press 1665-1790. Metuchen, N. J. : The Scarecrow Press, 1976.
- Šercar, T. Komunikacijska filozofija znanstvenih časopisa. Zagreb : Globus, 1988.
- UNESCO. Upute za pripremu naučnih radova za objavljivanje. // Informatologia Jugoslavica 3, 1/4,(1971), 111-127.
- Upute za uređivanje i oblikovanje časopisa Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa [citirano: 2007-04-12]. Dostupno na: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2141>

PRILOG

POPIS ČASOPISA

1. Acta adriatica
2. Acta botanica Croatica
3. Acta clinica Croatica
4. Acta dermatovenerologica Croatica
5. Acta pharmaceutica
6. Acta stomatologica
7. Acta turistica
8. Arhiv za higijenu rada i toksikologiju
9. Arti musices
10. Biochemia medica
11. Brodogradnja
12. Ceste i mostovi
13. Chemical and biochemical engineering
14. Collegium antropologicum
15. Croatian journal of philosophy
16. Croatica chemica acta
17. Croatica christiana periodica
18. Časopis za suvremenu povijest
19. Diabetologica Croatica
20. Društvena istraživanja
21. Drvena industrija
22. Ekonomski pregled
23. Filozofska istraživanja
24. Financijska teorija i praksa
25. Food technology and biotechnology
26. Geodetski list
27. Geologia Croatica
28. Goriva i maziva
29. Građevinar
30. Gynaecologia et perinatologia
31. Informatologia
32. International review of the aesthetics and sociology of music
33. Journal of computing and information technology
34. Krmiva
35. Kynesiology
36. Liječnički vjesnik
37. Ljevarstvo
38. Mathematical inequalities & applications
39. Medijska istraživanja
40. Metalurgija
41. Migracijske i etničke teme
42. Nafta
43. Napredak
44. Narodna umjetnost
45. Natura Croatica
46. Neurologia Croatica
47. Obnovljeni život
48. Opuscula archaeologica
49. Periodicum biologorum
50. Pravni vjesnik
51. Promet
52. Radovi : šumarski institut Jastrebarsko
53. Revija za socijalnu politiku
54. Revija za sociologiju
55. Ribarstvo
56. Riječ
57. Riječki teološki časopis
58. Sjeminarstvo
59. Socijalna psihijatrija
60. Sociologija sela
61. Stočarstvo
62. Strani jezici
63. Školski vjesnik
64. Šumarski list
65. Tehnički vjesnik
66. Tekstil
67. Tourism and hospitality management
68. Turizam
69. Veterinarski arhiv
70. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci